

In zeven minuten bijgepraat over... programmatisch toetsen

Door: Judith Heijmans, Diana van Veen en Nynke Bos

Al jaren zijn er in het hoger onderwijs kritische geluiden hoorbaar over 'traditionele vormen van toetsing.' Zeggen de toetsen echt iets over de beroepsgeschiktheid van de student als er steeds losse fragmenten getoetst worden? Draagt het toetsen bij aan het leren of wordt de toetsing ervaren als het springen door hoepels? Lokken traditionele toetsen niet *'learning and teaching to the test'* uit? Programmatisch toetsen is als alternatieve vorm van toetsing in opkomst in het hoger onderwijs. In reactie op het ongenoegen rondom toetsing ontstaat de wens om programmatisch toetsen in te voeren om het leerproces van de student te stimuleren en de betrouwbaarheid van beslissingen te optimaliseren.

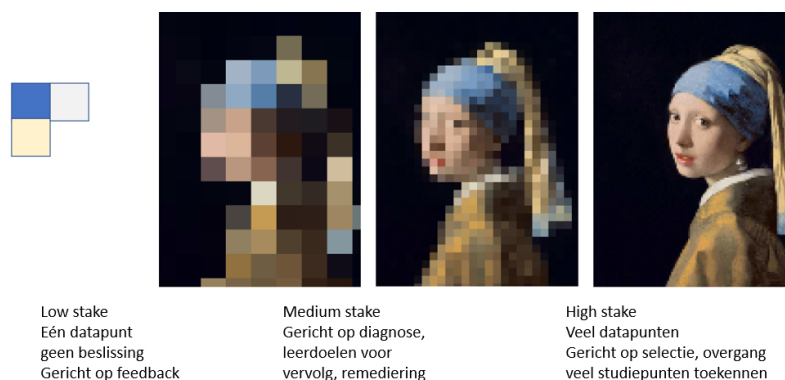
Wat is het?

Uitgangspunt van programmatisch toetsen is dat studenten tijdens hun opleiding werken aan complexe vaardigheden en competenties die over langere tijd worden ontwikkeld en die niet in één toets te vangen zijn. Bij programmatisch toetsen worden geen losse toetsen afgevinkt, maar wordt gekeken naar de gehele ontwikkeling van de student naar het beoogde eindniveau. Hiertoe wordt middels datapunten over langere tijd informatie verzameld.

Hoe werkt het?

Het raamwerk van competenties of leeruitkomsten vormt de ruggengraat van de opleiding. Vanuit deze ruggengraat worden de datapunten afgeleid. Voorbeelden van datapunten zijn: gemaakte opdrachten, presentaties, ontvangen feedback, reflecties, uitkomsten van kennistoetsen etc. Elk datapunt levert informatie over het leerproces: waar staat de student nu in relatie tot de beoogde leeruitkomsten of competenties en welke vervolgstappen zijn nodig?

Er is een continue feedbackdialoog en ondersteuning door bijvoorbeeld een coach of mentor nodig om de student ook echt te laten leren van de informatie die uit de datapunten wordt gegenereerd. Binnen programmatisch toetsen wordt nooit een zak-slaag beslissing genomen op basis van één datapunt. Een enkel datapunt is slechts een momentopname en geeft geen compleet beeld van de totale ontwikkeling van de student. In dit kader wordt vaak de vergelijking gemaakt met de pixels van een foto: één enkele pixel zegt niets over de foto als geheel, maar wanneer er voldoende pixels zijn verzameld kan er een valide beeld van de foto als geheel ontstaan (zie figuur 1).

Figuur 1: continuüm zwaarte van beslissingen (naar Baartman et al., 2020)

Naar mate er meer op het spel staat, zijn er meer datapunten nodig, in figuur 1 wordt dit inzichtelijk gemaakt. Datapunten zijn zeer verschillend van aard. Het is dan ook niet mogelijk om een rekenkundig oordeel te berekenen over het geheel. De eindbeoordeling op basis van datapunten vraagt om een holistisch professioneel oordeel. Er worden meerdere beoordelaars bij de eindbeoordeling betrokken, idealiter neemt een groep van onafhankelijke beoordelaars de eindbeslissing. Meestal wordt gebruik gemaakt van bijvoorbeeld een rubric met holistische beoordelingscriteria die afgeleid zijn van het overkoepelende raamwerk van de opleiding. Door de continue dialoog en coaching rondom de low -en medium-stake momenten mag de eindbeslissing geen verrassing zijn. Programmatisch toetsen is een concept dat op

verschillende manieren kan worden ingericht, er bestaat geen vast recept, maar samenvattend zijn de volgende uitgangspunten van belang (Baartman et al., 2020):

- Inzicht in de ontwikkeling van de student ontstaat door een mix van verschillende datapunten.
- Elk datapunt is gericht op feedback en kent geen zak/slaagbeslissing.
- De leeropbrengsten vormen de ruggengraat van het toetsprogramma.
- Er is een constante dialoog over het gebruik van feedback voor zelfsturing.
- Het aantal datapunten en de zwaarte van de beslissing zijn proportioneel gerelateerd.
- De zwaarte van de beslissing is leidend voor de hoeveelheid benodigde beoordelaarsexpertise.

Voordelen van programmatisch toetsen

Programmatisch toetsen kan het leerproces stimuleren doordat studenten ruimte krijgen voor het maken van fouten en voor het leren van feedback. De informatie uit de datapunten vormt de basis voor een constructieve dialoog die de student kan helpen regie te nemen over zijn eigen leerproces. Door voldoende low -en medium-stake momenten in te richten, kunnen eventuele problemen vroeg worden herkend waardoor tijdige bijsturing mogelijk is. Bij een juiste mix van datapunten komen leeruitkomsten meerdere keren aan de orde, waardoor groei kan worden aangetoond en zwaarwegende beslissingen pas genomen worden als er voldoende informatie is verzameld. Wanneer gebruik wordt gemaakt van meerdere gevarieerde datapunten ontstaat een rijk beeld op basis waarvan robuuste beslissingen mogelijk worden die recht doen aan de gehele ontwikkeling van de student.

Waar moet ik op letten?

Toetsen en onderwijs zijn in programmatisch toetsen onlosmakelijk met elkaar verbonden. Het gaat niet alleen om een andere manier van toetsen maar ook om een specifieke didactische en pedagogische onderwijsaanpak. Invoering van programmatisch toetsen heeft impact op zowel de rol van de docenten als van de studenten in het leerproces. Het kost tijd en energie om dit concept uit te werken en in te voeren. Wanneer er geen gedeelde visie en geen stevige gezamenlijke kennisbasis is, bestaat het risico dat programmatisch toetsen te instrumenteel wordt ingevoerd.

Binnen programmatisch toetsen wordt een actieve rol van studenten verwacht: zij formuleren vaak zelf (deels) hun eigen leerdoelen en gaan actief op zoek naar feedback en bewijsmaterialen. Studenten moeten hierin wel geholpen worden. De docent krijgt een coachende rol met meer nadruk op feedback dan op instructie. De kwaliteit van de feedback is niet alleen cruciaal voor het leerproces, maar ook voor de kwaliteit van de uiteindelijke (summatieve) beoordeling. De summatieve beoordeling wordt immers grotendeels gebaseerd op de feedback die eerder is verzameld op de verschillende datapunten. Een sterke feedbackcultuur waarin zowel studenten als docenten feedbackgeletterd zijn, is voorwaardelijk. Dit betekent dat docenten en studenten in staat zijn om kwalitatief goede feedback te geven, feedback te ontvangen, te verwerken en dat zij een constructieve feedbackdialoog kunnen organiseren en voeren. In de rol van assessor wordt van de examinatoren verwacht dat zij een holistisch oordeel kunnen vellen over de gehele ontwikkeling van de student op basis van een grote verzameling verschillende soorten data. Examinatoren en begeleidende docenten zijn vaak gewend om op meer analytische wijze over prestaties op een specifiek vakgebied te oordelen. Er is ondersteuning nodig om deze transitie te maken.

Waar moet ik beginnen?

De eerste vraag zou eigenlijk moeten zijn: moet je wel beginnen? Programmatisch toetsen is een middel, geen doel op zich. Er zijn mooie resultaten mogelijk, maar programmatisch toetsen moet passen bij de visie op leren binnen de opleiding. Dat zou dan ook een goede eerste stap kunnen zijn. De visie op leren met elkaar expliciteren, met elkaar bepalen of programmatisch toetsen bij deze visie past en welke meerwaarde programmatisch toetsen zou kunnen opleveren.

De beoogde leeropbrengsten van de opleiding vormen de ruggengraat van programmatisch toetsen. Wanneer deze ruggengraat voldoende houvast biedt, kan gestart worden met vanuit leeropbrengsten opstellen van een datapuntenprogramma. In het datapuntenprogramma wordt een overzicht gegeven van de datapunten en beslistmomenten in de opleiding (bijvoorbeeld middels backward design (Biemond & Baartman, 2021)). Als de ruggengraat nog niet voldoende houvast biedt, moet eerst de ruggengraat worden versterkt!

Overgaan op programmatisch toetsen vanuit een meer traditioneel model is een rigoureuze verandering. Het is belangrijk dat er voldoende draagvlak is in het team en dat er voldoende tijd en ruimte is om niet alleen (gezamenlijk) een nieuw toets- en onderwijsprogramma te ontwerpen, maar ook om te leren tijdens de uitvoering en op basis van evaluaties aanpassingen te kunnen doen.

Een praktijkvoorbeeld

In september 2022 is voor een aantal opleidingen binnen het domein Creative Business de onderwijsvernieuwing Creative Future gestart. Vanaf jaar 3 werken studenten vanuit verschillende opleidingen via 'tracks' aan opleidingsspecifieke leeruitkomsten. De student kan zijn eigen profiel vormen, zijn eigen leerroute en daarmee zijn eigen toetsprogramma bepalen. De visie op het beroep waarvoor wordt opgeleid en de daarvan afgeleide visie op leren (gericht op het aanleren van ontwikkelgerichte mindset) vormen de basis voor deze onderwijsvernieuwing. De principes van programmatisch toetsen bleken goed aan te sluiten bij deze onderwijsontwikkeling. Zo gaat programmatisch goed samen met het bepalen van een eigen leerroute en het toetsen in grote eenheden. Er is ingezet op docentprofessionalisering waarbij het begeleiden van leerteamlers, formatief evalueren en holistisch beoordelen belangrijke focuspunten zijn.

De studenten werken via de 'tracks' voortdurend aan de opleidingsspecifieke leeruitkomsten en verzamelen hiervoor bewijsmateriaal van waaruit zij reflecteren op de leeruitkomsten. Bewijsmaterialen en reflecties worden verzameld in een portfolio. De student krijgt feedback bij elk datapunt en kan zich aan de hand daarvan steeds verder ontwikkelen. Rondom de feedback wordt een dialoog georganiseerd (feedbackdialoog) die essentieel is voor de zelfsturing van de student. Na vier tracks rondt de student zijn studie af met een summatieve beoordeling van 120 EC. Door continue formatieve evaluatie krijgt de student inzicht in zijn studievoortgang; de uitkomst van de summatieve beoordeling zou daardoor geen verrassing moeten zijn.

Bronnen

Baartman, L., Van Schilt-Mol, T., & Van der Vleuten, C. (2020). Programmatisch toetsen; Voorbeelden en ervaringen uit de praktijk. Boom uitgevers.

Biemond, I., & Baartman, L. (2021). Backward design bij programmatisch toetsen: Een stappenplan voor het opstellen van een toetsprogramma bij programmatisch toetsen. Examens, 2, 40-47.

<https://www.professioneelbegeleiden.nl/backward-design-bij-programmatisch-toetsen>

[Programmatisch toetsen: evidence-informed, maar niet zonder buikpijn | Toetsrevolutie](#)

[Programmatisch toetsen: twee grote misvattingen | Toetsrevolutie](#)

[Programmatisch toetsen: 8 dilemma's voor het ontwerp - Vernieuwonderwijs](#)

[Programmatisch toetsen | toetsing \(husite.nl\)](#)

Inholland [AKNT Creative Future 221122.pptx \(sharepoint.com\)](#)

**Dit is een publicatie van:
lectoraat Teaching, Learning & Technology**

Kijk voor meer informatie op onze [website](#).

Heb je vragen, stuur dan een e-mail naar:
lectoraattlt@inholland.nl